

Размова пра мову

Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ,
дырэктар філіяла
«Інстытут мовы і
літаратуры імя Якуба
Коласа і Янкі Купалы»,
член-карэспандэнт
НАН Беларусі

Як вядома, штогод 21 лютага ў свеце адзначаецца абвешчаны рашэннем ЮНЕСКА Міжнародны дзень роднай мовы. Але не толькі гэта стала падставай для сустрэчы з дырэктарам філіяла «Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы» Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі А.А. ЛУКАШАНЦАМ.

Справа ў тым, што пасля прыняцця ў 2008 годзе Закона Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», які быў уведзены ў дзеянне з 1 верасня 2010 года, назбіралася шмат пытанняў у сферы функцыянавання мовы, таму і ўзнікла патрэба задаць іх аднаму з распрацоўшчыкаў новаўвядзенняў.

Прамая лінія з доктарам філалагічных навук, членам-карэспандэнтам НАН Беларусі выклікала вялікую цікавасць. Адрасаваныя галоўнаму мовазнаўцу краіны пытанні фактычна падзяліліся на прафесійныя і тыя, што маюць агульнае грамадскае значэнне. Падчас анлайн-канферэнцыі ў прэс-цэнтры БЕЛТА іх задавалі Аляксандру Аляксандравічу Лукашанцу супрацоўнікі адрэдагаванага перакладаў на беларускую мову БЕЛТА, рэдактары беларускамоўнай старонкі сайта Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь і часопіса «Беларуская думка», выкладчыкі гімназіі № 23 г. Мінска і кафедры беларускага і супастаўляльнага мовазнаўства Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я. Купалы, а таксама шматлікія чытачы.

■ **Аляксандр Аляксандравіч, мова – жывы арганізм, і ўздзеянне на яго звонку можа мець непрадказальныя наступствы. Наколькі неабходным было рэфармаванне беларускай мовы, ці не прынесла яно больш шкоды, чым карысці?**

– Беларуская мова, як і любая іншая натуральная мова, – сапраўды, жывы

арганізм, які існуе і развіваецца па сваіх пэўных законах. Таму на самую сістэму мовы ўздзейнічаць вельмі складана. Я ў свой час, калі мы яшчэ працавалі над гэтым законам, дакараў работнікаў СМІ за тое, што яны часта пісалі – «рэформа беларускай мовы». Разумеецца, у 2008 годзе Законам Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» ў прынцыпе ўведзена ў дзеянне толькі новая рэдакцыя «Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» выдання 1959 года. Размова не ідзе ні пра якую рэформу, тым больш пра рэформу мовы: у гісторыі сучаснай беларускай літаратурнай мовы была толькі адна рэформа правапісу – у 1933 годзе. Тады ў беларускі правапіс былі ўнесены істотныя змяненні. Яны адрознівалі пісьмовую беларускую мову ад той, якая абапіралася на «Беларускую граматыку для школ» (1918) Браніслава Тарашкевіча. Усе астатнія крокі, у тым ліку і закон 2008 года, накіраваны толькі на ўдасканаленне правапіснай сістэмы, прынятай у 1933 годзе.

Наконт неабходнасці магу сказаць так: сітуацыя з беларускай пісьмовай мовай у канцы ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя вымагае ўмяшання спецыялістаў і нарматыўнай рэгламентацыі. Якраз тады па розных пры-

НАША ДАСЬБЕ

ЛУКАШАНЕЦ Аляксандр Аляксандравіч.

Нарадзіўся ў 1954 годзе ў в. Жураўцы Валожынскага раёна Мінскай вобласці. У 1977 годзе скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, у 1981 годзе – аспірантуру пры Інстытуце рускай мовы Акадэміі навук СССР (Масква). З 1977 года працуе ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі: з 1989 года – намеснік дырэктара па навуковай рабоце, з 2003 года – дырэктар інстытута. З 2008 года – дырэктар аб'яднанага Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі (з 2012 года – філіял ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»). Першы намеснік дырэктара па навуковай рабоце ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі» (2012), дырэктар філіяла «Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы» (2012), старшыня Беларускага (2004) і Міжнароднага (2008) камітэтаў славістаў, старшыня Камісіі па славянскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў (2008). Адзін з актыўных распрацоўшчыкаў Закона Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (2008).

Доктар філалагічных навук (2001), прафесар (2003), член-карэспандэнт НАН Беларусі (2009). Аўтар больш як 300 навуковых прац, у тым ліку 12 манаграфій (10 у саўтварстве, 2 за мяжой), чатырох слоўнікаў (у саўтварстве).

Сфера навуковай дзейнасці: беларускае і славянскае словаўтварэнне, беларуска-рускія моўныя сувязі і сацыялінгвістыка, праблемы сучаснага развіцця і функцыянавання беларускай мовы, беларускага правапісу.

чынах у беларускамоўнай пісьмовай практыцы выразна праявіўся арфаграфічны разнабой, у тым ліку і ў перыядычным друку, і нават у вучэбнай літаратуры. З'явілася вялікая колькасць падручнікаў, слоўнікаў і іншай вучэбнай літаратуры, дзе было вельмі шмат розначытанняў і рознанапісанняў, што істотна абцяжарвала працэс авалодання беларускай мовай. Трэба было тэрмінова ставіць кропку ў вырашэнні гэтай праблемы. І шляхоў было толькі два: або вярнуцца строга да правілаў 1959 года, што было проста немагчыма, або замацаваць змены. Другі варыянт бачыўся найбольш рацыянальным – нарматыўным чынам замацаваць тое, што пашырылася ўжо ў пісьмовай практыцы, і адначасова ўнесці некаторыя змяненні, якія зменшылі б колькасць выключэнняў, але пры гэтым не закраналі сістэму правапісу ў цэлым.

Я ўпэўнены, усё гэта не на шкоду нашай мове: мы аптымальным чынам зрабілі тое, што можна было зрабіць у той сітуацыі. Па сутнасці, у законе «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» захаваны асноўныя прынцыпы і правілы, але ўнесены пэўныя карэктывы, накіраваныя ў значнай ступені на ўніфікацыю напісання асобных слоў ці асобных груп слоў, на змяншэнне колькасці выключэнняў, а таксама на ўпарадкаванне напісання іншамоўных запазычанняў, якія з'явіліся ў моўнай практыцы ў апошнія дзесяцігоддзі. І гэта вельмі важны момант, бо ёсць магчымасць у слоўніках, якія выходзяць пасля ўвядзення ў дзеянне новай рэдакцыі правілаў, нарматыўна ўніфікаваць напісанне новых запазычанняў. Як прыклад магу прывесці слова «менеджмент»: у пісьмовай практыцы 1990-х гадоў яно выкарыстоўвалася як мінімум у чатырох варыянтах: *менеджмент*, *мэнэджмэнт*, *мэнеджмент*, *менеджмэнт*. А паколькі ў старых слоўніках яно не фіксавалася, дык не існавала і яго нарматыўнай рэгламентацыі. Такім чынам, удалося ўніфікаваць напісанне вялікай колькасці новых запазычанняў, зменшылася колькасць выключэнняў, якія былі ў беларускай пісьмовай мове паводле правапісу 1959 года. Яскравы прыклад – напісанне ў (у нескладовага): правіла засталася тое ж, але стала значна менш выключэнняў, якія трэба завучваць у працэсе навучання.

■ **Закон працуе ўжо некалькі гадоў. Але ў грамадстве няма аднадушнага**

прыняцця новых правілаў, тым больш што на практыцы даводзіцца сутыкацца з некаторымі недарэчнасцямі і нават памылкамі ў рэгламентацыі пісьмовай мовы. А Вы самі ці бачыце якія хібы?

– Па-першае, калі мы гаворым аб праблемах правапісу, то павінны выразна ўсведамляць, што ён не мае непасрэдных адносін да сістэмы мовы. Правапіс – гэта толькі фармальная грамадская дамоўленасць, як аднастайна перадаваць на пісьме вуснае маўленне. І ён у прынцыпе можа быць вельмі далёкі ад гукавога ладу мовы і тым не менш абсалютна задавальняць патрэбы пісьмовай практыкі. Ці наадварот – можа быць вельмі блізім да гукавога ладу мовы, аднак увесь час ствараць праблемы для пісьмовай практыкі. На жаль, з беларускай мовай мы маем якраз другі варыянт, калі правапіс у значнай ступені арыентаваны на адлюстраванне асаблівасцей вымаўлення. І на працягу ўсяго ХХ стагоддзя менавіта ў той сферы, дзе ў правапісе адлюстроўваюцца асаблівасці вымаўлення, у беларускай пісьмовай мове і ўзнікаюць праблемы. Яны існавалі і ў «Беларускай граматыцы для школ» Б. Тарашкевіча, засталіся і пасля рэформы 1933 года, не былі вырашаны поўнасцю і пасля ўнясення змяненняў у 1957–1959 гадах. У значнай ступені гэтыя праблемы існуюць і цяпер: іх стварае менавіта правапіс слоў іншамоўнага паходжання.

Наконт падтрымкі ў грамадстве хачу зазначыць: для нас, навукоўцаў, у тым ліку і распрацоўшчыкаў закона «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», было нават крыху нечакана, наколькі пазітыўна ўспрыняты карыстальнікамі мовы і сам факт прыняцця новай рэдакцыі правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі, і асноўныя палажэнні новых правілаў. З другога боку, зразумела, ёсць і тое, што выклікае лінгвістычна апраўданыя пытанні і сумненні. Таксама выявілася і пэўная колькасць праблемных момантаў, якія не прапісаны непасрэдна ў саміх правілах, а іх рэгламентацыя мае толькі слоўнікавы характар. Гэта абумоўлена ці моўнай практыкай, ці дыктуецца фанетычным прынцыпам адлюстравання на пісьме асаблівасцей беларускага вымаўлення слоў іншамоўнага паходжання. Паколькі ў нас застаўся дзейнічаць фанетычны прынцып напісання, асабліва што тычыцца галос-

ных, то ўсё роўна праблемы ўзнікалі і будуць узнікаць. Такая наша моўная рэчаіснасць.

■ **Скажыце, калі ласка, ці не гучала на этапе падрыхтоўкі закона прапанова ўсё пакінуць так, як ёсць, і наогул не ўводзіць новыя правілы арфаграфіі і пунктуацыі?**

– Уявіце сабе, што я быў у ліку актыўных прыхільнікаў варыянта, каб нічога не мяняць. Але, на жаль, гэта ўжо было немагчыма. Я ўключыўся ў працу над законам на заключным этапе, калі тыя, хто пачынаў рыхтаваць новую рэдакцыю правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі, а гэта акадэмік А.І. Падлужны, прафесары П.П. Шуба, М.С. Яўневіч, А.Я. Міхневіч, кандыдат філалагічных навук А.А. Крывіцкі, па розных прычынах не маглі яе завяршыць: адных ужо не было на свеце, іншым не дазваляла здароўе... Памятаю, як аднойчы мы з Аляксандрам Іосіфавічам Падлужным удзельнічалі ў дыскусіі, дзе абодва рашуча выступалі супраць любых змяненняў у правапісе. Але ўрэшце менавіта нам давялося іх ажыццяўляць. А цяпер яшчэ і несці адказнасць за тое, што зроблена – маю на ўвазе сябе.

Дарэчы, у працэсе працы над законам я пераканаўся, што ў прынцыпе можна і трэба шырока абмяркоўваць ідэю ўнясення змяненняў. А вось распрацоўваць сам звод правілаў павінна вузкая кола спецыялістаў: чым больш удзельнікаў, тым больш меркаванняў, больш разбегу і нават процістаяння пазіцый! Я і да сённяшняга дня лічу, што лінгвістычна неапраўдана напісанне слоў *прафкам*, *парткам* – праз *а*. Але менавіта моўная практыка вымагала прыняцця такога рашэння. Як мінімум 95 % раённых і іншых беларускамоўных газет пісалі *прафкам*, *парткам*, так былі аформлены афіцыйныя бланкі, пячаці і шылды. Таму прасцей і мэтазгодней было нарматыўна замацаваць тое, што ўжо прыняла моўная практыка.

■ **У адпаведнасці з новай арфаграфіяй, літара э ў запазычаных словах пасля губных зычных, а таксама пасля з, с, н пішацца згодна з літаратурным вымаўленнем. Калі ўзяць, напрыклад, уласныя назвы Барнеа і Рыа-дэ-Жанэйра, то раней мы пісалі па правілах, і пытанне ў не ўзнікала. А цяпер думаем – Барнэа ці Барнеа. Як жа напісаць правільна, калі ня-**

ма пад рукой слоўніка або энцыклапедыі для праверкі?

– На мой погляд, праблем тут няма. Правіла напісання літары э ў запазычаных словах пасля губных зычных, а таксама пасля з, с, н засталася ранейшым. Магчыма, толькі змянілася напісанне асобных слоў. А гэта ўжо адлюстроўваюць слоўнікі. І раней узнікалі спрэчныя пытанні. Але тады шырэй выкарыстоўвалася беларуская мова і некаторыя назвы былі больш пашыранымі і вядомымі. Новыя ж найменні, у тым ліку і геаграфічныя назвы, павінны прайсці моўную адаптацыю. Аднак у цэлым напісанне ўласных назваў – вельмі вялікая праблема для беларускай пісьмовай мовы. І якімі б дасканалымі ні былі правілы, нават калі яны заснаваны на марфалагічным прынцыпе, напісанне ўласных назваў не заўсёды можа быць цалкам падпарадкавана ім. Звычайна ўласныя назвы транслітаруюцца, таму пры напісанні іх літарамі беларускага алфавіта трэба максімальна старацца перадаваць іх літарнае афармленне. Лічу, што ў некаторых выпадках можна нават адыходзіць ад правілаў. Але ўсё ж лепш карыстацца слоўнікам або звяртацца да энцыклапедыі.

■ **У адпаведнасці з новай арфаграфіяй літара э заўсёды пішацца на канцы нязменных неславянскіх слоў, у тым ліку і ўласных назваў, а пасля літар л, к на канцы іншамоўных нязменных слоў пішацца е. Скажыце, калі ласка, як правільна перадаць па-беларуску прозвішчы і ўласныя імёны: Юркіявічэне, Хорхе? Калі зрабіць гэта па правілах, дык гэтыя асобы не пазнаюць свае прозвішчы. Што рабіць перакладчыку, калі няма аналагаў ні ў слоўніку, ні ў даведніку?**

– Па-першае, зазначу, што транслітарацыя ўласных імёнаў і прозвішчаў павінна рабіцца з мовы арыгіналу, гэта значыць, ісці ад першакрыніцы. Ваша пытанне пра напісанне *Хорхе* ці *Хорхэ* якраз абумоўлена ўплывам рускага адпаведніка *Хорхе*, таму што па-іспанску гэтае імя пішацца як *Jorge*. І ў дадзеным выпадку лацінскае канцавое *e* ў беларускай мове ў адпаведнасці з правіламі перадаецца як *э*. Па-другое, дадам, што запіс іншамоўнага ўласнага імя сродкамі іншага (у нашым выпадку беларускага) алфавіта адрасуецца таму, хто гаворыць і піша па-беларуску. Таму няма праблемы з тым, што носбіты імя сябе не пазнаюць.

У напісанні прозвішча *Юрківічэне* ёсць некалькі момантаў, якія проста вымагаюць адхілення ад правілаў арфаграфіі. Гэта звязана з тым, што некаторыя іншамоўныя ўласныя імёны ў асобных выпадках у прынцыпе не могуць быць падпарадкаваны агульным правілам арфаграфіі. Найперш, гэта выкарыстанне я пасля заднеязычнай к, паколькі для беларускай мовы такое спалучэнне ўвогуле нехарактэрна. Ёсць толькі некалькі ўласных назваў такога тыпу, напрыклад назва фінскага горада *Кяхта*, і вось цяпер прозвішча – *Юрківічэне*. Канешне, тут трэба захоўваць я, каб прозвішча было пазнавальным. І фіналь таксама трэба даваць без змен з мяккім *н* – *-ене*.

Зразумела, пры напісанні любых уласных назваў трэба арыентавацца на энцыклапедыі. Наша рабочая група на фінальным этапе распрацоўкі гэтых правілаў у плане ўласных найменняў звярталася да апошняй «Беларускай энцыклапедыі» ў 18 тамах. Логіка цалкам зразумелая: энцыклапедыі выдаюцца прыкладна раз у паўстагоддзя, і наўрад ці падобная праца з’явіцца ў бліжэйшыя 20 гадоў. Таму нельга дапусціць, каб распаўсюджаныя ўласныя назвы (назвы краін, прозвішчы і імёны вядомых асоб і інш.) мелі разыходжанні ў напісанні ў такіх аўтарытэтных даведніках. Калі ж не атрымліваецца знайсці іх ці хаця б аналогіі, на якія можна арыентавацца, я раю, і гэта агульнапрынятая міжнародная норма, прытрымлівацца правілаў транслітарцыі – палітарнай перадачы ўласных назваў. Варта толькі ўлічваць асобныя сістэмныя моманты: пасля *р* і *ч* у беларускай мове нельга ўжываць ёгаваныя галосныя *е, ё, і, ю* і *я* (пасля гэтых літар у беларускай мове пішуцца адпаведна толькі галосныя *э, о, ы, у* і *а*); не дапускаецца напісанне ненаціскага *о* і некаторыя іншыя.

■ Пасля прыняцця Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі 1959 года ў 1962–1966 гадах была выдадзена «Граматыка беларускай мовы» ў 2 тамах, у якой адфанетыкі да сінтаксісу прапісваліся ўсе нормы. Відавочна, што такое грунтоўнае акадэмічнае выданне патрэбнае цяпер. Ці рыхтуецца яно ў Акадэміі навук?

– У прынцыпе акадэмічныя граматыкі беларускай мовы апісваюць не правыя правапісы, а іншыя ўзроўні сістэмы мовы (фанетыку, словаўтварэнне, марфалогію, сінтаксіс і інш.), устанаўліваюць нор-

АБ ПРАВІЛАХ БЕЛАРУСКАЙ АРФАГРАФІІ І ПУНКТУАЦЫІ

Закон Рэспублікі Беларусь
23 ліпеня 2008 г. № 420-З

Прыняты Палатай прадстаўнікоў 24 чэрвеня 2008 года
Адобраны Саветам Рэспублікі 28 чэрвеня 2008 года

Артыкул 1. Зацвердзіць Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі (прыкладаюцца).

Артыкул 2. Дзяржаўныя органы, іншыя арганізацыі, грамадзяне Рэспублікі Беларусь, а таксама замежныя грамадзяне і асобы без грамадзянства, якія пастаянна ці часова пражываюць або часова знаходзяцца на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, павінны кіравацца Правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі, зацверджанымі гэтым Законом, ва ўсіх сферах і выпадках выкарыстання пісьмовай беларускай мовы.

Артыкул 3. Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь да 1 верасня 2010 года:

забяспечыць прывядзенне актаў заканадаўства ў адпаведнасць з гэтым Законом;

прыняць іншыя меры, неабходныя для рэалізацыі палажэнняў гэтага Закона.

Артыкул 4. Гэты Закон уступае ў сілу з 1 верасня 2010 года, за выключэннем гэтага артыкула і артыкула 3, які ўступаюць у сілу з дня афіцыйнага апублікавання гэтага Закона.

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь

А. Лукашэнка

мы словазмянення і спалучальнасці слоў у сказе і г.д. Іншая справа, што ў самім тэксце сустракаюцца словы, якія паводле сённяшняй арфаграфіі змянілі сваё напісанне. Арфаграфічныя нормы фіксуюцца ў правілах арфаграфіі і ў арфаграфічных слоўніках. Безумоўна, стварэнне новай акадэмічнай граматыкі беларускай мовы, у якой былі б не толькі ўлічаны змяненні правапісных норм, але і знайшлі адлюстраванне ўсе тыя змены, што адбыліся ў сістэме беларускай мовы ў апошнія дзесяцігоддзі, вельмі надзённая задача. Мы над ёй працуем. Аднак справа гэта вельмі складаная, аб’ёмная і патрабуе шмат часу і намаганняў многіх навукоўцаў. Таму зараз мне цяжка адказаць, калі будзе падрыхтавана такая граматыка. Існуючыя граматыкі, у тым ліку і «Кароткая граматыка беларускай мовы» ў 2 частках (2007, 2009), на сённяшні дзень застаюцца тымі аўтарытэтнымі даведнікамі, да якіх неабходна звяртацца пры неабходнасці.

■ Асаблівыя цяжкасці ў школьнікаў выклікае напісанне слоў іншамоўнага паходжання. Так, у новых Правілах бе-

ларускай арфаграфіі і пунктуацыі чытаем у параграфі 9 пункта 6 пра спалучэнне галосных у запазычаных словах – *пляда праз я, бо слова падпадае пад нашы фанетычныя законы акання-якання. А вось у руска-беларускім слоўніку 2012 года, які лічыцца самым лепшым выданнем за апошні час, напісана пляда.*

– Трэба шчыра прызнаць, што ў Правілах выйшла адрукоўка, трэба пісаць менавіта *пляда*. Гэта звязана з тым, што існуе і ўласная назва *Пляды* (Стажары – зорнае скопішча ў сузор’і Цяльца), таму немэтазгодна, каб напісанне гэтых слоў адрознівалася. На жаль, хібы непазбежныя ў такіх складаных выданнях, як зводныя правілаў, слоўнікі і інш. Памятаеце, раней у канцы даведчаных выданняў заўсёды была спецыяльная ўклейка з удакладненнямі. Варта рабіць гэта і зараз.

Цяпер наконт спрэчных момантаў. Мы працуем над гэтай праблемай. У 2012 годзе ў выдавецтве «Аверсэв» выйшаў спецыяльны даведнік «Сучасная беларуская арфаграфія. Акадэмічны даведнік» (аўтары А.А. Лукашанец, І.У. Кандрацэня, Л.П. Кунцэвіч). У ім даюцца падрабязныя каментарыі да новых правілаў арфаграфіі, прыводзяцца поўныя спісы слоў, у напісанні якіх адбыліся змены або якія выклікаюць цяжкасці. Зараз мы хочам сабраць усе разыходжанні, што сустракаюцца ў выдадзеных пасля 2010 года слоўніках беларускай мовы, рэкамендаваць адзіны варыянт напісання і апублікаваць гэты спіс у часопісе «Роднае слова».

Яшчэ я хацеў бы супакоіць усіх, асабліва выпускнікоў школ і іх бацькоў. Тыя спрэчныя пытанні, што ўзнікаюць, датычацца невялікай колькасці слоў так званай «моўнай перыферыі». Яны, як правіла, не ўключаюцца ў экзаменацыйныя і тэставыя пытанні для школьнікаў і абітурыентаў і практычна не могуць паўплываць на ацэнку іх ведаў.

■ **Каб было прасцей і выкладчыкам, і вучням, трэба як мага хутчэй выдаць слоўнік іншамоўных слоў, якія найбольш часта ўжываюцца: патрэбна акадэмічнае выданне. І наогул, ці можна зрабіць так, каб даведчаная літаратура, а тым больш падручнікі выходзілі толькі з дазволу ці з візай Інстытута мовы?**

– Адразу скажу, што падрыхтаваны ўжо і выдадзены супрацоўнікамі нашага інстытута В.І. Уласевіч і Н.М. Даўгулевіч

«Беларуска-рускі тлумачальны слоўнік новых слоў і новых значэнняў слоў» (2013), які ўключае новую лексіку, у першую чаргу іншамоўнага паходжання, што ўвайшла ў актыўны ўжытак у апошнія дзесяцігоддзі. Гэты слоўнік падрыхтаваны з улікам новых правілаў беларускай арфаграфіі і з’яўляецца нарматыўным. Пры неабходнасці трэба звяртацца да яго. Актуальная, безумоўна, і задача падрыхтоўкі і выдання поўнага слоўніка іншамоўных слоў з улікам новых правілаў.

Па другой частцы пытання магу тлумачыць наступнае. Цяпер у нас у краіне існуе дастаткова вялікая колькасць выдавецтваў, што друкуюць самую розную літаратуру, у тым ліку і вучэбную, без ніякага ўзгаднення. У выніку нават пасля ўвядзення ў дзеянне новых правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі пачалі з’яўляцца «паўпартызанскія» выданні, у тым ліку і слоўнікі, у якіх было шмат няўзгодненых момантаў. Зразумела, што гэта не спрыяе адзінству беларускай пісьмовай мовы і ўскладняе працэс яе вывучэння ў школе.

Я неаднаразова гаварыў і працягваю заклікаць усіх, хто займаецца выкладаннем і вывучэннем беларускай мовы: трэба арыентавацца на даведнікі, выдадзеныя пад грыфам Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь і Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. На сённяшні дзень паводле Закона Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» ў Інстытуце мовы і літаратуры падрыхтаваны і выдадзены шэраг нарматыўных слоўнікаў беларускай мовы. Яны з’яўляюцца грунтоўнай базай для забеспячэння патрэб сучаснай моўнай практыкі і працэсу навучання: «Слоўнік беларускай мовы» (2012), «Граматычны слоўнік беларускай мовы» ў 3 тамах (2-е выд., 2013), «Беларускі арфаграфічны слоўнік» (3-е выд., 2012), «Русско-белорусский словарь» у 3 тамах (10-е выд., 2012), «Беларуска-рускі слоўнік» у 3 тамах (4-е выд., 2012), «Современный русско-белорусский словарь для школьников» (2013) і інш.

■ **У 2012 годзе быў выдадзены «Русско-белорусский словарь», у якім падаецца напісанне, што не адпавядае правілам, а ілюструе «тэндэнцыю» ўжывання ва ўсіх выпадках прыназоўніка па з назоўнікам у месным склоне замест давальнага: чэмпіянат свету па хакеі,**

спаборніцтвы *па футболе*, пасяджэнне *па абмеркаванні*. Але, як напісана ў правілах «Граматыкі», «цалкам адпавядаюць норме сучаснай беларускай мовы словазлучэнні з прыназоўнікам *па*: праверыць *па журналу*, прагледзець *па рукапісу*, дзейнічаць *па закону*, з'явіцца *па загаду*. Ужыванне ў такіх словазлучэннях залежных назоўнікаў у форме меснага склону не апраўдана» (Беларуская граматыка. Сінтаксіс. 2-я частка. Мінск, Акадэмія навук БССР, 1986. Бірыла М.В., Шуба П.П., с. 16–17). Згодна з «Тлумачальным слоўнікам беларускай літаратурнай мовы», прыназоўнік *па* ў такіх словазлучэннях у значэнні «ў адпаведнасці, згодна з чым-н., на аснове чаго-н.» ужываецца з Д. скл. адз. л.: Працаваць *па плану*. Дзейнічаць *па закону*. Меркаваць *па знешняму выгляду* (ТСБЛМ, Бел. Энцыклапедыя, 1999). На Ваш погляд, ці мэтазгодна кіравацца «тэндэнцыяй» або ўсё ж трэба пісаць *па правілах*, асабліва калі размова ідзе пра дакументы дзяржаўнага ўзроўню (указы, дэкрэты, пастановы і г.д.)?

– Адразу адзначу, што гэта ўжо не праблема правапісу, а праблема словазмянення (ужывання назоўнікаў у форме таго ці іншага склону). Па сутнасці норма ўжывання спалучэнняў з *па* – *па закону* ці *па законе*, – гэта ў прынцыпе паўкалька, ці, як нехта трапна сказаў, «паўкалека», з рускай мовы. Тут атрымалася наступная недарэчнасць: у множным ліку адназначна выкарыстоўваецца форма меснага склону – *па законах*, *па правілах*, а ў адзіночным ліку чамусьці нарматыўна была замацавана форма давальнага склону – *па закону*, *па правілу*. Але гэта няправільна: лік не можа ўплываць на выкарыстанне той ці іншай склонавай формы. Параўнайце ў рускай мове: *по закону* – *по законам*, *по правілу* – *по правилам*.

Варыянты тыпу *па законе* сталі шырока распаўсюджвацца ў беларускамоўных тэкстах менавіта ў 1990-я гады як тэндэнцыя да ўніфікацыі правілаў словазмянення. Але ж і спалучэнне з давальным склонам ніхто не адмяняў, проста яно паступова стала прыналежнасцю толькі дзелавога стылю, перайшло ў разрад канцылярызмаў. І сёння некаторыя СМІ працягваюць ужываць такія канструкцыі з назоўнікам у давальным склоне, што рэгламентуецца

ранейшымі акадэмічнымі выданнямі. Але стылістычна і граматычна гэта не апраўдана. Нельга арыентавацца на са-старэлыя граматыкі і падручнікі – нормы ж мяняюцца! Таму ў «Кароткай граматыцы» 2007 года мы зрабілі абцяжкальнае тлумачэнне, напісаўшы, што ў спалучэнні з прыназоўнікам *па* дапускаецца ўжыванне назоўніка ў форме меснага склону і тэндэнцыя да гэтага пашыраецца.

Вядома, можна адназначна нарматыўна зацвердзіць – прыназоўнік *па* + назоўнік у форме адзіночнага ліку меснага склону. І ўсё! Але, улічваючы моўную практыку і моўную кампетэнцыю, мы не можам дапусціць, каб усё тое, што выдавалася ў папярэднія гады, раптам стала лічыцца памылковым. Яшчэ важны і такі момант. Арфаграфічныя нормы павінны быць максімальна строгімі – тут мінімум варыянтаў, а словазмяняльныя – больш рухомыя і шырокія, яны дапускаюць пэўную варыянтнасць. У дадзеным выпадку мы маем справу менавіта з такой варыянтнасцю. Хаця думаю, што ў хуткім часе ўстойлівая тэндэнцыя будзе замацавана як пераважная норма – *па законе*.

Зараз моўная практыка дапускае ўжыванне абедзвюх форм. Але лічу, што ў адным тэксце мэтазгодна ўжываць толькі якую-небудзь адну форму. І калі дакументы ў ведамстве пішуцца па-рознаму, гэта, як мінімум, непажадана, а на мой погляд – недапушчальна. Тым не менш і сёння, і ў будучым наўрад ці ўжыванне канструкцый «прыназоўнік *па* + форма назоўніка давальнага склону адзіночнага ліку» будзе памылкай – хіба што прыойдзе ў разрад устарэлай ці вузкай нормы. Калі хочаце, то, на маю думку, лепш за ўсё было б выкарыстоўваць спецыфічна беларускія выразы: *паводле закона* ці ў *адпаведнасці з законам*.

Але, у прынцыпе, у мове правільна тое, што прызнала моўная практыка. Тое ж самае будзе і з канструкцыямі з *па*.

■ **Уся наша беларуская літаратура напісана па старых правілах, а цяпер ідзе выкладанне новай арфаграфіі. Як гэта засвойваць дзецям, яны ж зрокава запамінаюць?**

– З мастацкай літаратурай, паверце мне, не будзе вялікіх праблем. Дзеці лёгка ўсё засвоіць – там не так шмат разыходжанняў, на якія яны будуць звяртаць увагу. Прынамсі, у мове мастацкай літаратуры існуе вельмі шмат адхіленняў і ад норм «Граматыкі»

1962, а тым больш 1985 года, і ад слоўнікаў. І ў гэтым яе спецыфіка.

Мяне больш хвалюе іншае – сёння дзецям не хапае моўнага асяроддзя. Наша сістэма адукацыі, як бы мы яе ні крытыкавалі, зусім нядрэнная. Але праблема ў тым, што веды па беларускай мове дзеці звычайна атрымліваюць толькі ў школе. Далей усё залежыць ад стараннасці вучня, яго жадання і цікавасці да мовы. Фактычна сістэма сярэдняй адукацыі дае магчымасць вучням з сярэднімі здольнасцямі і сярэдняй стараннасцю авалодаць беларускай мовай настолькі, каб пры неабходнасці выкарыстоўваць яе ў сваёй дзейнасці. Самае галоўнае, абсалютна неабходнае, каб дзеці авалодалі як след роднай мовай і маглі свабодна гаварыць на ёй, – павінна быць створана адпаведнае моўнае асяроддзе. І гэта ўжо залежыць ад усяго грамадства.

■ **Адна з актуальных праблем пры арфаграфічнай кадыфікацыі мовы – праблема выключэнняў з правіла. Відавочна, што рабочая група пры падрыхтоўцы новай рэдакцыі Правілаў шмат увагі надала тым з іх, што маюць выключэнні. Ці адбывалася пры вылучэнні тых ці іншых слоў у лік выключэнняў апора на якія-небудзь крытэрыі больш ці менш агульнага характару? І як атрымалася, што ў пункце 1 параграфа 5 главы 1 «Правапіс галосных» з літарай «а» ў якасці выключэння сярод складаных слоў з часткай «фота-» трэба пісаць толькі слова «фатаграфія», а са слоў з часткай «мота-» – толькі словы «матавоз», «матацыкл», а, напрыклад, слова «мотакрос» – не?**

– Пытанне ў прынцыпе справядлівае і зразумелае. І зноў размова пра словы іншамоўнага паходжання ці з элементамі іншамоўнага паходжання... Асноўным крытэрыем для распрацоўшчыкаў у дадзеным выпадку была традыцыя і моўная практыка. Правапіс слоў з часткамі *фота-* і *мота-* захаваны нязменным, як і ў Правілах 1959 года.

■ **Аляксандр Аляксандравіч, цікавіць Ваша думка наконт такой з'явы, як выкарыстанне электронных перакладчыкаў. Асабліва хвалюе пашырэнне ўжывання ў розных сферах, не толькі ў размоўнай, лексікі з гэтых перакладчыкаў, якая адсутнічае ў нарматыўных слоўніках і даведніках: *моладзевы, спартовы, зніжкі, складнік* і г.д.**

– Для лексікі абсалютна нармальныя варыянтнасць, дублетнасць і г.д. Лексічны ўзровень мовы – найбольш рухомы, таму што слоўнікавы склад мовы заўсёды абнаўляецца – з'яўляюцца словы для абазначэння новых з'яў і рэалій, а некаторыя словы адыходзяць у пасіўны ўжытак і замест іх прыходзяць іншыя ці, наадварот, раней малаўжывальныя лексічныя адзінкі пачынаюць актыўна выкарыстоўвацца ў сучаснай моўнай практыцы. Напрыклад, раней мы гаварылі *таможня*, цяпер – *мытня*, *мытнік*. І гэта замацавана афіцыйна. Было слова *выстаўка* – цяпер у слоўніку разам з ім замацавалася яшчэ *выстава*, і гэты варыянт пашыраецца. Ідзе нармальны працэс развіцця слоўнікавага складу, і ён сведчыць пра тое, што мова жывая. Можна па-рознаму да гэтага ставіцца, можна нават змагацца супраць, аднак толькі моўная практыка пакажа, што з'яўляецца мэтазгодным, што замацуецца ў лексіцы, а што пасля адыдзе на перыферыю.

Адносна моўных перакладчыкаў мае думкі такія: з аднаго боку, добра, што ёсць нейкі зыходны даведачны матэрыял, з іншага – выкарыстоўваць электронны перакладчык можа толькі той, хто дастаткова добра валодае беларускай мовай. Я сустракаў шмат выпадкаў, калі механічны пераклад, быццам фармальна і правільны, быў недарэчны ў кантэксце.

Што ж да названых у пытанні слоў... У слоўнікі літаратурнай мовы трапляе лексіка, што замацавалася моўнай практыкай. І можа настаць час, калі многія з гэтых слоў таксама з'явіцца ў нарматыўных слоўніках. Дарэчы, слова *спартовы* можна ўбачыць у слоўніках 1920-х гадоў... Хоць асабіста я не прыхільнік яго вяртання, бо ёсць цалкам беларускае – *спартыўны*. Але зноў жа гавару: мова – жывы арганізм, і на нашых вачах адбываюцца змены, калі слова з пасіўнага запasu вяртаецца ў актыўны, і наадварот.

Напрыклад, не бачу нічога дрэннага ў слове *зніжкі*. На мой густ як навукоўца, яно абсалютна нармальнае, але пакуль што не трапіла ў слоўнікі. Магчыма, гэта справа будучага.

Тое, што лексічны склад мовы значна багацейшы, чым адлюстравана ў афіцыйных слоўніках, абсалютна заканамерна. І не трэба баяцца новых слоў. У свой час з'явіўся паланізм *імпрэза* як сінонім *мерапрыем-*

▲ У час анлайн-канферэнцыі

ству, цяпер ён замацаваўся і вельмі шырока распаўсюджаны... *Імпрэза* ўжо мае іншае семантычнае адценне: гэта не проста мерапрыемства, а ўрачыстае, прывесчанае нейкай знакавай падзеі. У наш час з'яўляецца шмат новых цікавых слоў, напрыклад, усім вядомае *мабільнік*, а ў моўнай практыцы сустракаецца і *далькажык*, і *гутарык*. Не бачу нічога дрэннага ў тым, калі ўжыванне іх пашырыцца. Гэта паказвае развіццё мовы, яе багацце.

Не чакаючы наступнага пытання хачу сказаць: мы рыхтуем базу для новага тлумачальнага слоўніка беларускай мовы ў 15 тамах. Праца не на адзін год, зразумела. І многае, чаго цяпер няма ў слоўніках, там будзе. Але перш чым увесці слова, напрыклад, *зніжка* ці *моладзевы* ў слоўнік літаратурнай мовы, трэба ацаніць, наколькі актыўна яно выкарыстоўваецца, колькі ёсць кантэкстаў, ужыванняў, прывесці прыклады...

■ На сённяшні дзень беларуская мова не з'яўляецца сродкам зносін для большасці беларусаў. Чым Вы, як навуковец, гэта тлумачыце?

– Тут ёсць шмат фактараў і прычын уласна лінгвістычнага, сацыялінгвістычнага, прававога і псіхалагічнага плана. Гэта і сама сітуацыя блізкароднаснага двухмоўя, і праблема моўнай кампетэнцыі, і стэрэатыпы моўных паводзін, і праблемы моўнага асяроддзя, і многае іншае.

Адзін з моцных праблемных фактараў, што ўплываюць на моўную сітуацыю

ў Беларусі, – блізкароднаснасць дзвюх дзяржаўных моў. Справа ў тым, што выкарыстанне беларускай ці рускай моў ніяк не ўплывае на ўзаемапараўменне. Таму праблема адстойвання сваіх моўных правоў не істотная для большасці грамадзян.

Блізкароднаснае двухмоўе аказвае значны ўплыў і на адносіны да беларускай мовы ў цэлым, і на выбар таго ці іншага варыянта беларускай літаратурна-пісьмовай мовы.

Для тых, хто з дзяцінства гаворыць па-беларуску, асабліва для прадстаўнікоў старэйшага і сярэдняга пакаленняў, абсалютна натуральная беларуская мова, якую мы вучылі ў школе. Для тых жа, хто далучаецца да беларускай мовы з пазіцыі ведання рускай, псіхалагічна больш прымальны варыянт, больш далёкі ад рускай мовы, напрыклад «тарашкевіца». Праблема аддаленасці ад другой мовы, якая пастаянна прысутнічае ў нашай моўнай свядомасці, не садзейнічае кансалідацыі беларускамоўнага асяроддзя. Таму беларускай мове сёння трэба пазбавіцца ад «комплексу малодшай сястры», комплексу блізкароднаснага адштурхоўвання.

Яшчэ адзін немалаважны момант – гэта стэрэатыпы моўных паводзін. Для многіх дастаткова складана пераадолець пэўны псіхалагічны бар'ер, каб пачаць гаварыць па-беларуску. Але не трэба баяцца, што цябе не зразумеюць. Можна і паўтарыць, і патлумачыць, даць пераклад... Я, прынамсі, і ў магазіне, і ў аптэцы звычайна размаўляю

на роднай мове, і мне часта адказваюць па-беларуску. Проста самому трэба мець жаданне размаўляць. І ў гэтым сэнсе трэба вітаць любое беларускамоўнае маўленне: ад літаратурнага да розных варыянтаў некадыфікаванага, у тым ліку і трасянкі. Бо тая ж самая трасянка, калі яна пераважна беларуская, пачынае выконваць функцыю гарадскога прастамоўя і рэальна пашырае беларускамоўную прастору.

■ Што можна зрабіць на ўзроўні школы, каб дзеці лепш ведалі беларускую мову? Ці добра гэта, калі выкладанне гісторыі Беларусі вядзецца па-руску?

– Я прыхільнік таго, каб прадметы гуманітарнага цыкла, а таксама «Геаграфія Беларусі» незалежна ад мовы навучання ў школе выкладаліся на беларускай мове. Улічваючы нашу моўную сітуацыю, было б абсалютна справядліва, калі б у сістэме школьнай адукацыі прэферэнцыі аддаваліся менавіта беларускай мове, гэта значыць, беларускай мове ў школе павінна адводзіцца большая колькасць гадзін у параўнанні з другой дзяржаўнай мовай – рускай.

Але самае галоўнае, патрэбна яшчэ і жаданне саміх носьбітаў мовы. Сёння ёсць у нас асобныя беларускамоўныя школы, класы. І калі ў нейкай школе з’явіцца хаця б 10 жадаючых вучыцца на роднай мове, то, я перакананы, такі клас будзе адкрыты без усялякіх перашкод. Іншая справа, што не ўсе бацькі школьнікаў гатовы да гэтага.

■ Як Вы ставіцеся да выкарыстання ў Мінскім метро так званай «беларускай лацінкі»? Наколькі яна можа быць зразумелая іншаземцам, на якіх, дарэчы, і разлічана?

– Мне ўжо даводзілася выказвацца на гэты конт, і я паўтару. Выкарыстанне ў метро так званай «беларускай лацінкі» цалкам адпавядае міжнародным стандартам. Выкарыстаная транслітарацыя ўласных назваў сродкамі іншага алфавіту не прывязана да якой-небудзь асобнай мовы. Яна разлічана на тых, хто карыстаецца мовай з іншай графічнай сістэмай. І тут галоўная мэта – візуальная пазнавальнасць назвы, а не тое, ці дакладна іншаземны госьць прачытае назву станцыі. Якая б сістэма транслітарацыі не прымянялася, носьбіт кожнай канкрэтнай мовы – англічанін, немец, француз ці іспанец – прачытае назву па-свойму. Галоўнае, што «беларуская

лацінка» дазваляе аднолькава перадаць сродкамі лацінскага алфавіта тую ці іншую назву.

■ Не раз даводзілася чуць меркаванне, быццам беларуская мова не сучасная, застылая ў сваім развіцці на ўзроўні пачатку XX стагоддзя. Што Вы можаце адказаць?

– Наша мова цалкам адпавядае часу. І гэта не проста мая думка, гэта бясспрэчны факт. Беларуская мова сёння можа паспяхова выкарыстоўвацца ва ўсіх сферах дзейнасці і жыцця сучаснага грамадства. Яе сродкамі могуць быць перададзены самыя складаныя тэксты – інтэлектуальныя, навуковыя і інш. У тыя ж 1990-я гады колькі выйшла перакладных тэрміналагічных слоўнікаў па розных галінах навукі! Гэтая праца працягваецца і цяпер. Напрыклад, у 2007 годзе выдадзены руска-беларускі слоўнік-даведнік «Асноўныя тэрміны метралогіі», у 2012 – «Русско-белорусский терминологический словарь-справочник по порошковой металлургии», вядзецца праца над іншымі слоўнікамі.

Нягледзячы на тое, што выкарыстанне беларускай мовы ў некаторых сферах звядзена да мінімуму, ёсць тэндэнцыі, якія паказваюць яе жыццёвасць. Мы бачым пашырэнне ўжывання беларускай мовы там, дзе яе раней не было: у канфесійнай сферы і Інтэрнэце, што ў пэўнай ступені адлюстроўвае яе прэстыж і запатрабаванасць. Адназначна – ні ў касцёле, ні ў царкве 20 гадоў таму беларускай мовы не было. Зараз яна там рэальна прысутнічае і выкарыстоўваецца, асабліва ў касцёле. Больш таго, з’яўляюцца высокапрафесійныя пераклады Евангелля, іншых рэлігійных тэкстаў, дзе сродкамі сучаснай беларускай мовы перадаюцца ўсе асаблівасці гэтага жанру, ствараецца необходимая ўрачыстасць і ўзнёсласць маўлення... Гэта таксама сведчыць пра магчымасці развіцця нашай мовы.

Не менш красамоўнае пацвярджэнне рэальнай запатрабаванасці беларускай мовы як сродку камунікацыі – шырокае ўжыванне яе ў інтэрнэт-прасторы. Відавочна, што ў гэтай сферы выкарыстанне мовы абсалютна нікім не рэгламентавана, і калі беларуская мова там прысутнічае, значыць, яна рэальна запатрабавана, значыць, ёсць жаданне ў людзей карыстацца ёй.

Не так даўно з’явілася інфармацыя аднаго венгерскага спецыяліста аб прысутнасці

моў свету ў інтэрнэт-прасторы. Па яго звестках, цяпер у Інтэрнэце выкарыстоўваюцца толькі 3,6 % жывых моў. Гэта значыць, што астатнія 96,4 % моў планеты для Сусветнай павуціны фактычна не існуюць. Дык вось, беларуская мова ўваходзіць у два першыя працэнты моў, якія прысутнічаюць у інтэрнэт-сферы. Факт надзвычай цікавы і паказальны, бо беларуская мова якраз адносіцца да групы моў не самых пашыраных, але вось так шырока прадстаўлена ў Інтэрнэце.

■ Аляксандр Аляксандравіч, на Вашу думку, што трэба зрабіць, каб у Беларусі шырэй карысталіся беларускай мовай?

– Найперш, нам трэба мяняць свае адносіны да мовы, а таксама ведаць свае моўныя правы. А калі больш дакладна, проста строга выконваць дзяржаўнае моўнае заканадаўства, і праблема будзе ў значнай ступені вырашана. Што такое дзяржаўнае двухмоўе? Гэта права кожнага грамадзяніна карыстацца адной ці другой дзяржаўнай мовай у сваёй дзейнасці, а абавязак дзяржавы праз свае інстытуты і сваіх служачых забяспечыць кожнаму грамадзяніну рэалізацыю названага права. На практыцы гэта выглядае так: калі ў любую дзяржаўную структуру прыходзіць чалавек і звяртаецца па-беларуску, дык яму і павінны адказаць на гэтай мове. Важнейшая ж задача на перспектыву – дасягненне парытэтнага функцыянавання беларускай мовы ва ўсіх афіцыйных сферах зносінаў, а таксама свабоднае валоданне беларускай мовай усімі грамадзянамі. Калі гэта будзе выконвацца, то і адносіны да беларускай мовы зменяцца. І не трэба нікога прымушаць, проста і грамадзянін, і дзяржава павінны строга выконваць свае абавязкі.

У праблемы ёсць яшчэ адзін аспект. Паверце, сёння ў нас даволі шмат грамадзян – і сталага ўзросту, і маладых – валодаюць беларускай мовай. Але ім не хапае моўнага асяроддзя. На гэту сітуацыю моцна ўплываюць і СМІ. Калі мы будзем больш чуць беларускую мову ў эфіры, бачыць людзей, якія на ёй гавораць, тым шырэйшае будзе моўнае асяроддзе і тым лягчэй будзе перайсці на яе выкарыстанне астатнім.

Задача навукоўцаў – забяспечыць факталагічную і тэарэтычную базу для карыстання мовай. І мы гэта робім. Астатняе залежыць ад саміх грамадзян і ад органаў дзяржаўнага кіравання. Дарэчы, парадок-

сам сучаснага моўнага жыцця ў краіне з'яўляецца тое, што ў нас многія пазіцыянуюць сябе як патрыёты беларускай мовы, пры гэтым самі рэальна нічога не робяць, але з захапленнем крытыкуюць іншых.

Хачу паўтарыць адзін са сваіх тэзісаў наконт папулярнасці роднай мовы. Ён гучыць так: беларускую мову павінны прапагандаваць людзі паважаныя, аўтарытэты, паспяховыя і прыгожыя. І калі мы часцей будзем чуць беларускую мову ад такіх людзей, гэта забяспечыць і адпаведнае стаўленне да яе ў грамадстве. Нам патрэбна ўсведамленне таго, што веданне беларускай мовы – неад'емны аtryбу́т высокаадукаванага, інтэлігентнага і культурнага чалавека.

Для пашырэння ў грамадстве беларускай мовы – нацыянальнай мовы беларускага народа, дзяржаўнай мовы краіны і мовы тытульнай нацыі – асаблівую актуальнасць набывае асветна-прапагандысцкі напрамак. Сёння вельмі важна сфарміраваць: па-першае, адносіны да беларускай мовы як важнейшага аtryбу́та дзяржаўнасці; па-другое, усведамленне важнасці нацыянальнай беларускай мовы як часткі нацыянальнай культуры, сродку і сімвалу нацыянальнай адметнасці і нацыянальнай свядомасці; па-трэцяе, адносіны да беларускай мовы як да фактара кансалідацыі беларускага грамадства, а не яго канфрантацыі. Дарэчы, гэтая думка не аднойчы пацвярджалася кіраўніком нашай дзяржавы. Вось і на нядаўняй сустрэчы з кіраўнікамі буйнейшых айчынных СМІ Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А. Лукашэнка падкрэсліў: «Беларуская мова – гэта не фактар для разгryвання палітыкі». Адначасова ён зазначыў, што ў краіне павінны быць створаны ўмовы для жадаючых вывучаць беларускую мову. Менавіта такая беларусізацыя, накіраваная на павышэнне моўнай кампетэнцыі грамадзян і парытэтнае функцыянаванне беларускай мовы ва ўсіх сферах афіцыйнага ўжытку, беларусізацыя не гвалтоўная і па-бальшавіцку агрэсіўная, а ўзважаная, паслядоўная, прадуманая і паступовая, як гэта ўласціва беларускаму менталітэту, магла б стаць той нацыянальнай ідэяй, якая здолее аб'яднаць усе слаі беларускага грамадства на сучасным этапе будаўніцтва нашай дзяржаўнасці.

**Анлайн-канферэнцыю правяла
Таццяна ШАБЛЫКА** ■